

ШАРАВАРА Р. І., кандидат економічних наук, доцент, професор

ЛИТВИНЕНКО С. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

*Полтавський інститут економіки і права ЗВО
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

ЗАГАЛЬНА МОДЕЛЬ І СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ПІДПРИЄМСТВА

Економічний розвиток підприємства характеризується покращенням фінансово-економічних результатів. Це покращення зумовлюється дією внутрішньовиробничих і зовнішньоекономічних чинників. В умовах ринкової економіки ці фактори взаємозалежні і зумовлюють фінансовий стан підприємства. Визначальним фактором фінансового стану є прибутковість його господарської діяльності.

Традиційна практика фінансового аналізу підприємства напрацювала певні прийоми й методи його здійснення. Можна назвати шість основних прийомів аналізу [1]:

- горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;
- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану);

– аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

– порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньо-галузевими та середніми показниками;

– факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. За таких обставин факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Предметом фінансового аналізу підприємства є фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання. Для досягнення основної мети фінансового аналізу підприємства – об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів, можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства [2]. В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу взагалі та фінансового аналізу зокрема. Перший рівень класифікації виокремлює неформалізовані та формалізовані методи аналізу.

Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях. До неформалізованих належать такі методи: експертних оцінок і

сценаріїв; психологічні; морфологічні; порівняльні; побудови системи показників; побудови системи аналітичних таблиць.

Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До формалізованих методів фінансового аналізу належать ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто методи: ланцюгових підстановок; арифметичних різниць; балансовий; виокремлення ізолюваного впливу факторів; відсоткових чисел; диференційний; логарифмічний; інтегральний; простих і складних відсотків; дисконтування.

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів).

Для отримання необхідної аналітичної інформації розв'язують групу аналітичних задач, яку можна зобразити як загальну модель. В економіці існує чимало таких моделей.

Вихідним етапом фінансового аналізу підприємств є аналіз майна підприємства [3]. Він передбачає загальну оцінку майна з виділенням оборотних мобільних коштів і поза оборотних (імобілізованих). Відомості про розміщення наявного в розпорядженні підприємства майна містяться в активі балансу.

У структурі балансу особлива роль належить найбільшим засобам, до складу яких входять: наявні гроші, цінні папери, дебіторська заборгованість, матеріально-виробничі запаси. До позаоборотних активів належать: реальні основні засоби, довготермінові інвестиції і нематеріальні активи. Завданням аналітика є оцінка структури найбільших та імобілізованих засобів, а також зміни їх наявності за аналізований період.

В ході аналізу майна підприємства визначають також джерела його утворення, дається оцінка структури власних і позичених засобів. До власних коштів, за рахунок яких відбувається придбання, надходження і створення майна, належать статутний фонд і прибуток. У склад власних джерел можуть ввійти також засоби, отримані від держави, орендодавців, інших підприємств, окремих осіб, зацікавлених у розвитку підприємства.

Основним джерелом фінансування мобільних активів є власні оборотні кошти, якими підприємство розпоряджається в момент його заснування. Спрямовуючи фінансові результати в основні й оборотні кошти, виходять з економічної доцільності: розмір власних оборотних коштів повинен забезпечувати мінімальну потребу протягом одного виробничого циклу у виробничих запасах, заділах незавершеного виробництва, залишках готової продукції. Єдиним джерелом збільшення власних оборотних коштів є прибуток підприємства.

До позичених засобів належать отримані в кредит від державних, комерційних і кооперативних банків та інших підприємств. Позичені кошти поділяються на кошти тривалого використання і кошти короткотермінового використання. В процесі аналізу позичених коштів оцінюється ефективність їх використання та можливість своєчасного повернення.

Важливими показниками, які характеризують ефективність використання своїх коштів, є показники оборотності оборотних коштів. Оборотність оборотних коштів характеризується такими показниками, як оборотність у днях, кількість обертів, коефіцієнт закріплення оборотних коштів. Аналіз оборотності оборотних коштів передбачає виявлення ступеня прискорення (або сповільнення) оборотності і суми коштів, додатково залучених в оборот (вилучених з обороту).

Аналіз фінансової сталості підприємства передбачає визначення ступеня фінансової незалежності від зовнішніх позичених джерел. Одним з важливих показників, які характеризують фінансову сталість підприємства, є показник

питомої ваги всієї суми зобов'язань по залучених (позичених) коштах у вкладеннях в активи власних коштів. Цей показник отримав назву «коефіцієнт автономії». Він показує, наскільки підприємство є незалежним від позичених коштів.

На основі коефіцієнта довгострокового залучення позичених коштів судять про стабільність тієї частини коштів, яка утворюється за рахунок довготермінових кредитів.

Важливим показником фінансової сталості підприємства є коефіцієнт маневрування. Цей показник дає змогу оцінити структуру розподілу власних засобів шляхом визначення питомої ваги власних оборотних коштів у загальній сумі джерел власних коштів. Коефіцієнт маневрування дає відповідь на питання, яка частина власних коштів підприємства не закріплена в цінностях іммобілізованого характеру і перебуває в стані, який дає змогу більш або менш вільно маневрувати цими коштами.

Аналіз платоспроможності дає змогу визначити здатність підприємства до швидкого погашення своїх короткотермінових зобов'язань. При цьому прискіплива увага приділяється такому показнику платоспроможності, як загальний коефіцієнт покриття, що характеризує відношення мобільних засобів до короткотермінової заборгованості. Коефіцієнт покриття дає змогу з'ясувати, чи достатньо у підприємства коштів, які можуть бути використані ним для погашення своїх короткотермінових зобов'язань.

Частковим показником загального коефіцієнта покриття є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який характеризує відношення найбільш ліквідної частини оборотних засобів (грошових коштів та цінних паперів) до поточних зобов'язань. Цей коефіцієнт дає відповідь на запитання, яка сума короткотермінових зобов'язань підприємства на звітну дату може бути погашена негайно.

Певну аналітичну цінність має проміжний коефіцієнт покриття. Він визначається як відношення суми грошових засобів, цінних паперів і

дебіторської заборгованості разом взятих до короткотермінових зобов'язань підприємства. Таке співвідношення показує, чи достатньо цієї суми для погашення короткотермінових боргів. Оцінюючи цей показник, слід врахувати тривалість короткотермінового кредиту при закупівлі товарно-матеріальних цінностей і продажу продукції підприємства.

Для оцінки загальної ефективності господарської діяльності підприємства визначені показники рентабельності. Вони показують, наскільки прибутковою є діяльність підприємства.

Аналіз показників рентабельності передбачає оцінку рівнів рентабельності, визначення динаміки рентабельності, причин і факторів, які впливають на її зміну, і ступеня їх впливу на цю зміну. Заключним етапом аналізу рентабельності є розробка заходів щодо мобілізації резервів підвищення рентабельності. Виділяють такі основні показники рентабельності: рентабельність капіталу (майна), рентабельність фондів (рентабельність виробництва), рентабельність продукції.

Завершальним етапом фінансового аналізу підприємства є розробка заходів щодо зміцнення фінансового стану. У кожного підприємства завжди є резерви поліпшення фінансового стану. З'ясувавши в ході аналізу причини фінансових труднощів, їх слід згрупувати за основними напрямками.

Головними з них є виробничі фактори: обсяги виробництва, якість та асортимент продукції, що випускається, відповідність термінів її поставки термінам, передбаченим договорами. Важливу роль відіграють також фактори, пов'язані зі стабільністю матеріально-технічного постачання, наявністю ринків збуту і загальногосподарські.

Можна говорити і про власні фінансові фактори. Це насамперед рівень рентабельності, який багато в чому визначається рівнем цін на продукцію підприємства. Якщо рівень цін не забезпечує підприємству необхідного для його нормального розвитку рівня рентабельності, то слід подумати про перехід

на випуск більш вигідної продукції, а також про пошук таких покупців (в тому числі на нових ринках збуту), які можуть придбати продукцію за вищою ціною.

Другою важливою об'єктивною причиною фінансових труднощів може бути погана забезпеченість виробничого процесу фінансовими ресурсами. У цьому випадку слід потурбуватися про реалізацію понаднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, ліквідацію надлишкових і мало використовуваних основних фондів, реалізацію наявних у підприємства цінних паперів. Серед інших засобів збільшення фінансових результатів мобілізація наявних у підприємства засобів спеціальних фондів, в тому числі резервного, створюваного спеціально з такою метою. Необхідно вивчити можливість отримання кредитів у банках, постачальників, покупців.

Вирішальним способом підвищення ефективності може стати зміна форми господарювання або форми власності. Фінансовий аналіз підприємства завершується складанням конкретного плану зміцнення його фінансового стану, який містить виробничі, технологічні та організаційні заходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко О. П. Фінанси. Тернопіль, 2018. 165 с.
2. Холод З. М., Чорняк О. З. Методика фінансового аналізу діяльності підприємств різних організаційно-правових структур ВПК України. Львів : Фенікс, 2017. 395 с.
3. Криворучко М. І., Петровський В. В. Облік та аналіз фінансових активів. К : «Фенікс», 2019. 269 с.